

ODNOS ŠINTOIZMA I JAPANSKOG STAVA PREMA PRIRODI

Laszowski, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:904093>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-12-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

TEA LASZOWSKI

ODNOS ŠINTOIZMA I JAPANSKOG STAVA PREMA PRIRODI

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

TEA LASZOWSKI

ODNOS ŠINTOIZMA I JAPANSKOG STAVA PREMA PRIRODI

Završni rad

JMBAG: 0303076473

Studijski smjer: Japanski jezik i kultura

Predmet: Izabrana poglavlja iz japanske i pop kulture

Mentorica: doc. dr. sc. Violeta Moretti

Sumentorica: prof. dr. sc. Tinka Delakorda Kawashima

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: japanologija

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana **Tea Laszowski**, kandidat za prvostupnicu japanskog jezika i kulture, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Potpis

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, **Tea Laszowski**, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „**Odnos šintoizma i japanskog stava prema prirodi**“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, _____, _____ godine

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
1. UVOD.....	2
2. PROUČAVANJE JAPANSKE KULTURE.....	4
2.1. NIHONJINRON.....	4
2.2. PROUČAVANJE JAPANSKE RELIGIJE.....	6
3. ŠINTOIZAM.....	8
3.1. ŠINTOIZAM PRIJE RAZDOBLJA MEIJI (1868.-1912.).....	9
3.2. OD RAZDOBLJA MEIJI DO KRAJA DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	10
4. ŠINTOIZAM I ODNOS PREMA PRIRODI.....	11
4.1. POJAM PRIRODE U ŠINTOIZMU.....	11
4.2. ULOGA ŠINTOIZMA U OČUVANJU PRIRODE.....	13
4.2.1. CHINJU NO MORI.....	14
4.2.2. POWER SPOTS.....	15
4.2.3. MATSURI.....	16
5. ZAKLJUČAK.....	17
6. LITERATURA.....	18
ABSTRACT.....	20

SAŽETAK

Šintoizam je autohtona japanska religija čija se tradicija temelji na vjeri u *kamije*, božanstva koja naseljavaju zemlju zajedno s ljudima. Glavna ideja šintoizma je poštovanje prirode koje se predstavlja kao nešto zajedničko svim Japancima. U ovom radu istražuje se fenomen *nihonjinrona*, povezanost šintoističkih vjerovanja s načinom ophođenja prema prirodi te kako šintoizam ostaje relevantan u 21. stoljeću kroz sudjelovanje u rješavanju problema zaštite okoliša.

Pitanja na koja se nastoji odgovoriti ovim radom i analizom relevantne literature su je li ispravno govoriti o jedinstvenoj autohtonoj japanskoj religiji i japanskom mentalitetu, možemo li ovdje govoriti o pojmu *nihonjinron*, možemo li o šintoizmu govoriti izvan okvira problema modernog društva, pa tako i politike, te kakav je utjecaj te religije na očuvanje okoliša i rješavanje ekoloških problema s kojima se susreće Japan i mogu li se ta rješenja primijeniti i na druge države i društva, neovisno o religijskom opredjeljenju.

Analizom relevantne literature utvrđeno je da je šintoizam uistinu japanska religija, ali da se ne smiju ignorirati povijesni kontekst i promjene i utjecaj taoizma, budizma i konfucijanizma. Ipak, šintoizam prolazi kroz modernizaciju, a usredotočenošću na probleme zaštite okoliša ostaje relevantan u 21. stoljeću. Također, potrebni su kritički pristup i osvješćivanje da pridjev „japanski“ predstavlja generalizaciju i idealizaciju koju treba izbjegavati.

Ključne riječi: šintoizam, religije, japanska religija, okoliš, priroda

1. UVOD

Jedna od zanimljivih karakteristika zajedničkih svim religijama je njihov utjecaj na društvo u kojem su se razvile te, s druge strane, proces prilagodbe istome. U današnje vrijeme, kad je sekularizacija osnovno obilježje modernih država i modernih društava, organizirane religije pokušavaju ostati relevantne te su stoga primorane prilagoditi se promjenama koje dolaze. Ni šintoizam, religija svojstvena Japanu, nije iznimka.

Cilj ovog završnog rada je proučiti na primjeru odnosa prema prirodi suživot šintoizma i modernog japanskog društva, te utvrditi korelaciju između karakteristika šintoizma i japanskog mentaliteta.

Glavna pretpostavka ovog rada je da je šintoizam jedinstvena autohtona japanska religija čije su ideje zajedničke svim Japancima, odnosno dovoljno velikom broju da bi se mogao napraviti generalni zaključak, te da te ideje, koje se temelje na duhovnosti i poštovanju, utječu na način na koji se Japanci ponašaju prema okolišu.

Pitanja na koja se nastoji odgovoriti ovim radom i analizom relevantne literature su je li ispravno govoriti o jedinstvenoj autohtonoj japanskoj religiji i japanskom mentalitetu, možemo li ovdje govoriti o pojmu *nihonjinron*, možemo li o šintoizmu govoriti izvan okvira problema modernog društva, pa tako i politike, te kakav je utjecaj te religije na očuvanje okoliša i rješavanje ekoloških problema s kojima se susreće Japan i mogu li se ta rješenja primijeniti i na druge države i društva, neovisno o religijskom opredjeljenju.

Literatura koja je korištena bavi se temama relevantnim za izradu ovog rada te se koncentrira na šintoizam u suvremenom japanskom društvu.

Rad je podijeljen u pet poglavlja. Prvo poglavlje bavi se temom generaliziranja u proučavanju tema vezanih za Japan i japansko društvo te se dodatno pojašnjava pojam *nihonjinron*. U drugom poglavlju objašnjavaju se glavne karakteristike šintoizma kroz usporedbu razdoblja prije i poslije meijijske obnove (1868. – 1912.). Treće poglavlje bavi se šintoizmom i njegovom ulogom u očuvanju okoliša. Četvrto poglavlje je zaključak, a nakon toga slijedi popis literature koja je korištena u izradi rada.

Sva imena navedena su poznatim redosljedom, tako da prezime slijedi nakon imena. Također, japanski pojmovi koji su poznati hrvatskom jeziku napisani su slovima hrvatske abecede (pritom se misli na slova š, dž, č), dok se u slučaju imena mjesta, osoba, ili manje poznatih pojmova koristi romanizacija u stilu Hepburn (sh, j, ch).

2. PROUČAVANJE JAPANSKE KULTURE

Tijekom istraživanja za potrebe ovog rada, ono što se provlačilo kroz dosta izvora bila je tema istraživanja povijesti i različitih oblika šintoizma radi utvrđivanja je li pravilno generalizirati aspekte japanske kulture te u kojoj mjeri su oni idealizirani. Sama problematika jedinstvenosti japanske kulture, odnosilo se to na religiju, nacionalni karakter ili jezik, povezuje se s terminom *nihonjinron* (日本人論) koji će se objasniti da bi se moglo objektivno pristupiti temi povezanosti šintoizma i „japanskog“ stava prema prirodi.

2.1. NIHONJINRON

Nihonjinron (日本人論) naziv je za skup teorija o rasnoj i kulturnoj jedinstvenosti Japana.¹ Taj naziv pojavio se nakon Drugog svjetskog rata, ali rasprave, kao i primjenjivanje tih teorija započelo je nešto ranije.

Krajem devetnaestog stoljeća, usporedno s europskim zemljama u kojima se u to vrijeme počinje koristiti riječ „kultura“, pojavljuje se japanski ekvivalent posuđen iz klasičnog kineskog jezika, *bunka* (文化), ali ona nije bila u široj upotrebi do 1910-ih (Tai, 2003., str. 8). U razdoblju Meiji popularan pojam bio je *bunmei* (文明), odnosno „civilizacija“, a javnost ga je upoznala kao dio slogana „civilizacija i prosvjetljenje“, odnosno *bunmei kaika* (文明開化). Taj slogan koristio se da bi se naglasilo da je Japan postao „civiliziran“ poput zapadnih zemalja, a izgubio je na važnosti pred kraj devetnaestog stoljeća. Ipak, ostao je važan koncept u kontekstu japanske kolonizacije drugih azijskih zemalja (Tai, 2003., str. 8).

Samim time što je postao „civilizirana“ zemlja, Japan je odskakao od ostalih azijskih zemalja. Upravo na temelju tog isticanja nastaje potreba stvaranja ideje „pravog Japanca“ (*nihonjin*, 日本人). Prije svega, to je značilo utvrditi kakav je japanski

¹ Definicija sa stranice <https://jisho.org/search/nihonjinron> (datum pristupanja: 23. 6. 2020.).

„nacionalni karakter“, pojam posuđen iz zapadnih zemalja.² Tri osobine *nihonjina* koje se često ponavljaju u tekstovima iz tog razdoblja, ali i iz razdoblja kinesko-japanskih ratova, jesu odanost državi, radna etika i čistoća. Taj jedinstveni nacionalni karakter osmišljen je kao nešto što nedostaje drugim azijskim zemljama, a što bi one stoga morale naučiti od Japanaca (Tai, 2003., str. 9).

Prema Tai (2003.), dva su načina na koja je prikazana japanska superiornost. Prvi je predstavljanje Japanaca kao etnički homogene i čiste nacije, a drugi naglašava multietničnost i utjecaje drugih azijskih zemalja. Popularnost jednog, odnosno drugog pristupa ovisila je o vremenu i političkim uvjetima. Druga teorija, teorija o multietničnosti, bila je izrazito popularna u međuratnom razdoblju jer je opravdavala ciljeve kolonizacije. *Yamatominzoku* (大和民族), „japanska etnička nacija“, zamišljena je kao posljedica miješanja raznolike populacije Azije, dok je car smatran vođom mirne i harmonične asimilacije. Njegova zadaća bila je nastaviti tu misiju u suvremenoj Aziji, dok bi Japanci koji žive u drugim zemljama, a sačuvali su svoj jezik i običaje, trebali podučiti svoju okolinu (Tai, 2003., str. 10).

Osim ideje nacionalnog karaktera, među tradicijama koje su stvorene u razdoblju Meiji našle su se ideja „japanske religije“, šintoizma, o kojem će više riječi biti kasnije, te nacionalni jezik, *kokugo* (国語). *Kokugo* je nastao sa svrhom razvijanja nacionalne svijesti među populacijom koja je nacijom tek trebala postati, ali i zbog regulacije i standardizacije jezika naroda koji se koristio mnogim govornim oblicima. Tako je nastao standardni japanski jezik temeljen na tokijskom dijalektu, dok su svi ostali govorni oblici smatrani dijalektima i varijacijama istog (Tai, 2003., str. 10).

Ueda Kazutoshi, japanski lingvist, u svojem govoru 1894. godine rekao je da je *kokugo* osmišljen kao ono što Japance čini Japancima, zamišljajući jezik kao svojevrsnu spiritualnu krv koja teče žilama svih Japanaca, te je naglasio njegovu važnost u očuvanju japanske države (Tai, 2003., str. 10).

Mnogo je tekstova napisano o jedinstvenosti japanske države i njezinih ljudi, ali smatra se da je „Klima“, *Fuudo* (風土), koju je napisao Watsuji Tetsuro, jedno od utjecajnijih djela koja su inspirirala mnoge druge teorije o jedinstvenosti japanske nacije. U tom djelu, napisanom 1927., a objavljenom 1935. godine. Watsuji je pokušavao pokazati

² Poglavlje „An Adoring Gaze: The Idea of Greece in Modern Japan“ autora Hlroshija Nare u knjizi *Receptions of Greek and Roman Antiquity in East Asia* predstavlja instruktivan prikaz utjecaja Zapada na nastanak japanske nacionalne svijesti (Renger i Fan (ur.), 2018.)

koliko su azijske zemlje drugačije od zapadnih zemalja i definirati što sve utječe na osobine ljudi (Bernier, 2006., str. 85).

„Klima“ predstavlja temu japanskog karaktera s gledišta utjecaja okoliša. Watsuji svrstava Japan u klimatsko područje monsuna, ali naglašava da je Japan različit od drugih azijskih zemalja koje su u istoj zoni po tome što ima i utjecaj arktičkog zraka i povremenih tajfuna (Tai, 2003., str. 11).

Prema tome, Japanci su okarakterizirani kao ljudi koji tiho trpe, te samo ponekad burno izražavaju jake emocije. Watsuji je jedinstvenost pronašao i u načinu uzgajanja riže, arhitekturi i psihološkim odnosima među ljudima. Time je predstavio sliku etničke homogenosti Japana koji je oduvijek bio takav te je „Klima“ postala baza za poslijeratne teorije (Tai, 2003., str. 12).

Cilj poslijeratnih teorija bio je prikazati „jedinstvene kvalitete japanske kulture, japanskog društva i japanskog naroda“ koje ne-japanski narodi jednostavno nisu mogli u potpunosti razumjeti (Tai, 2003., str. 13).

Teorije o japanskoj jedinstvenosti bile su jasna težnja za isticanjem, ali i definiranjem kulture kao „skupa jezika, običaja, rodoslovlja, navika, zakona i društvenih institucija koje čine pojedini nacionalni karakter“³ (Tai, 2003., str. 11). Ipak, to se moglo izjednačiti s čežnjom za čistom kulturom čiji su korijeni u drevnim tradicijama, što je u slučaju Japana preraslo u nacionalni ponos i prezir prema drugim kulturama (Tai, 2003., str. 11).

Kao što vidimo, nacionalizam je nešto što lako uđe u akademske rasprave. Treba ga proučavati, ali i ne podleći njegovom utjecaju.

2.2. PROUČAVANJE JAPANSKE RELIGIJE

Kad se govori o značajkama japanske kulture, potrebno je sagledati povijesni razvoj i okolnosti u kojima su oni nastali. To vrijedi za jezik i nacionalni identitet, ali i za religiju. Rots (2019.) u članku „The Elusive Article: Overcoming Methodological Nationalism in Japanese Studies“ spominje pojam „metodološki nacionalizam“ koji označava „pristup koji uzima nacionalnu državu kao glavnu odrednicu istraživanja te automatski preuzima pridjev 'japanski' bez povijesnog i suvremenog značaja transnacionalnog ili

³ Vlastiti prijevod s engleskog jezika. Ukoliko nije drugačije naznačeno, u nastavku teksta riječ je o vlastitim prijevodima autorice.

regionalnog konteksta“ (Rots, 2001., str. 2). Navodi da se unutar japanskih studija malo pažnje pridodaje proučavanju kulture naroda Ainu i žitelja Okinawe, te da u istraživačkim radovima uglavnom dominira pogled iz perspektive regija Kanto i Kansai, odnosno da su u centru pozornosti Tokio i Osaka (Rots, 2001., str. 3).

Problem *nihonjinrona* i generaliziranja nešto je s čime se susrećemo i u proučavanju „japanske religije“, *nihon shuukyō* (日本宗教). Naziv „japanska religija“ upotrebljava se i u japanskom i u engleskom jeziku unutar akademskih rasprava. „To je znanstvena apstrakcija, koju su osmislili i podupiru je znanstvenici koji ju koriste da bi govorili o jedinstvenom i ograničenom sustavu“ (Rots, 2001., str. 4).

Rots (2001.) navodi definiciju „japanske religije“ kao „skupa vjerovanja, simbola, rituala i institucionaliziranih grupa koje karakteriziraju jedinstvo u različitosti i koje imaju određene zajedničke osobine koje ih razlikuju od ostalih vjerskih tradicija – pogotovo „zapadnih“ ili „Abrahamskih“ religija“⁴ (Rots, 2001., str. 5).

Ipak, u akademskim tekstovima pojam „japanska religija“ ne izjednačava se sa šintoizmom ili budizmom; on je izvan njihovih okvira, nadilazi ih. Bit „japanske religije“ nalazi se u duhovnom štovanju prirode iz vremena prije razvitka racionalne misli čiji se tragovi mogu pronaći u vjerovanjima i ritualima šintoizma i budizma (Rots, 2001., str. 5).

U nastavku Rots ističe probleme takvog načina razmišljanja. Prvi je taj da se time ignoriraju promjene, sukobi i različitost svega što se ne uklapa u tu idealiziranu ideju. Drugi problem je što se time svi slični običaji grupiraju pod jednim nazivnikom nacionalne države, dok se negira činjenica da su neki običaji poprilično drugačiji. Rots kao primjer navodi Souka Gakkai, vjersku grupu koja je duboko integrirana u japansko društvo, politiku i gospodarstvo, ali ne dijeli neke osnovne karakteristike kojima se obično definira „japanska religija“. Treći problem je manjak usporedbe različitih vjerskih običaja na japanskom otočju i drugdje u Aziji zbog usporedbe „japanske religije“ sa „zapadnim religijama“ (Rots, 2001., str. 6).

Kao prvo moguće rješenje navodi potrebu za proučavanjem procesa nastanka onog „japanskog“, odnosno kako je taj pridjev došao pred pojam koji istražujemo (Rots, 2001., str. 7). Drugo rješenje je da ozbiljnije shvatimo različitosti tako da ih prihvatimo

⁴ Abrahamske religije, odnosno levantinske religije, naziv je koji obuhvaća kršćanstvo, judaizam i islam., a karakterizira ih, među ostalim, vjerovanje u jedno božanstvo, postojanje knjige koja se smatra Božjom riječju te snažan poriv za širenjem religije. (<https://www.britannica.com/topic/philosophy-of-religion/Main-philosophical-themes#ref1024926>) [pristupljeno: 29. 7. 2020.]

kao nešto što međusobno ne mora imati zajedničku karakteristiku, te da tako pomnije promotrimo lokalne varijante koje ne odgovaraju općeprihvaćenim obilježjima „nacionalne religije“. Treće rješenje je radikalno komparativni pristup koji istražuje religijske običaje izvan Japana, specifično u drugim azijskim zemljama (Rots, 2001., str. 8).

3. ŠINTOIZAM

Riječ *shinto* (神道) na japanskom znači „put *kamija*“, odnosno „put boga/bogova“, ali priroda šintoizma nije potpuno razjašnjena. Definicija koju je najlakše predstaviti kaže da je šintoizam „japanska autohtona religija“ (Hartz, 2009., str. 8, Teeuwen, Scheid, 2002., str. 196), a taj naziv odnosi se na sve što je povezano s autohtonim božanstvima, koja se na japanskom nazivaju *kami* (神), i hramovima, od carskih rituala do narodnih vjerovanja (Teeuwen, Scheid, 2002., str. 196). S druge strane, proširena je i ideja koju možemo povezati s *nihonjinronom*, a to je da šintoizam nije religija u općeprihvaćenom smislu riječi jer ne zahtijeva preobraćenje ili predanost i potvrdu vjerovanja, a nema ni centralno učenje, svetu knjigu, kao ni osnivačelja (Evans, 2014., str. 1).

„S iznimkom šintoističkih svećenika i određenih japanskih učenjaka, ljudi se uglavnom ne smatraju šintoističkim „vjernicima“ ili šintoistima; ljudi generalno ne postaju šintoisti kroz prelazak s jedne religije na drugu. Radije, čini se da šintoizam, kroz hramove, rituale i festivale, postoji primarno kao činjenica u japanskom kulturnom izrazu“ (Evans, 2014., str. 1).

Rots (2015.) pak kaže da se unutar rasprava o zaštiti okoliša šintoizam smatra duhovnošću koja sadržava drevna vjerovanja o prirodi i koja može ponuditi rješenja za ekološke probleme (Rots, 2015., str. 207). „Zbog bliske povezanosti s geografijom i povijesti Japana, šintoizam je skoro sinoniman s japanskim karakterom. Oblikovao je japansku kulturu i ona je oblikovala njega“ (Hartz, 2009., str. 8).

Za svrhe ovog rada i da odgovorimo na pitanje prirode šintoizma osvrnut ćemo se na prvo rješenje koje nudi Rots (2001., str.7) i započeti od povijesti šintoizma.

3.1. ŠINTOIZAM PRIJE RAZDOBLJA MEIJI (1868. – 1912.)

Jedna od glavnih odrednica šintoizma je vjerovanje u velik broj božanstava, *kamija*. To je ujedno naziv i za božanstva, poput božice Amaterasu koja se smatra božanskim pretkom carske obitelji, ali i za duhove koji naseljavaju zemaljski svijet i čine prirodu koja nas okružuje. Smatra se da su *kamiji* u svemu, a to se posebno odnosi na prirodne pojave za koje se smatra da su po nečemu drugačije ili se po nečemu ističu (Hartz, 2009., str. 11).

Vjerovanje u *kamije* i mitologija povezana s njima i njihovim djelovanjem u zemaljskom svijetu čuvali su se u usmenoj predaji, a kasnije su zapisani u djelima *Kojiki* („Zapisi o drevnim stvarima“, 7. st.) i *Nihonshoki* („Kronike Japana“, 8. st.) (Hartz, 2009., str. 16). Rani šintoizam (od razdoblja Yayoi (300. pr .n. e. do 300 n. e.) do 6. st.) razvio se iz narodnih vjerovanja. Svaki klan/selo imalo je svojeg *kamija* kojeg se štovalo, a rituali iz tog razdoblja bili su povezani sa sadnjom i žetvom. Razlika između religije i kulture bila je neprimjetna (Hartz, 2009., str. 38). U tom razdoblju iz Kine dolaze i šire se Japanom taoizam i konfucijanizam koji šintoizmu pružaju strukturu. „Taoizam pruža teoretski okvir za kozmički poredak i skup praktičnih sredstava za čovjeka da živi u harmoniji s kozmosom. (...) Konfucijanizam je unio metafizičke ideje (pogotovo kasnije kad je došao neokonfucijanizam), ali njegov glavni interes bio je održavanje ljudskog poretka u kozmosu kroz stabilnost obitelji, štovanje predaka i odanost nadređenima (pogotovo državi)“ (Earhart, 1970., str. 8).

U 6. stoljeću u Japan je uveden i budizam koji se dugo zadržao ne samo kao samostalna religija, već i kao religija koja je utjecala na šintoizam. U heijanskom (794. – 1185.) i kamakurskom razdoblju (1185. – 1333.) štovanje *kamija* bilo je integrirani sustav unutar ortodoksnog oblika ezoteričnog budizma pa nije bilo rijetko vidjeti šinto-budističke hramove u kojima su se štovali i Buda i *kamiji* (Teeuwen, Scheid, 2002., str. 196). Budizam je u šintoizam unio i sustav metafizičkih vjerovanja i rituale kojima su se štovali mrtvi, a budistička božanstva izjednačila su se sa šintoističkim (Earhart, 1970., str. 8). Budizam je nastavio snažno utjecati na šintoizam, ali i na japansku kulturu, sve do razdoblja Meiji.

3.2. ŠINTOIZAM OD RAZDOBLJA MEIJI DO KRAJA DRUGOG SVJETSKOG RATA

Nakon svrgavanja šoguna, na vlast dolazi car Meiji, a s njim 1868. godine počinje istoimeno razdoblje. To je bilo vrijeme otvaranja Japana, uvođenja zapadnjačkih novina i tehnologija, a donijelo je i promjene u šintoizmu.

Godine 1869. šintoizam je proglašen nacionalnom religijom. Tim činom je car, čije se božansko porijeklo naglašavalo i podučavalo kao objektivna činjenica, uspostavio zajedništvo države i šintoizma. S druge strane, jedinstvo šintoizma i budizma prekinuto je: šintoistički predmeti štovanja uklonjeni su iz budističkih hramova, a budistički kipovi i slike uklonjeni su iz šintoističkih hramova. Prvotni plan bio je suzbiti budizam i budistički utjecaj, ali budizam je već bio duboko ukorijenjen u japansku kulturu, stoga su dvije religije nastavile postojati, ali unutar zasebnih mjesta štovanja (Hartz, 2009., str. 71).

U isto vrijeme, šintoizam je postao nereligijska institucija čiji su se rituali za dobrobit države razlikovali od standardne „religije“. Štovanje predaka, rituali poput pogreba i molitve nisu bili povezani s domoljubljem i dužnošću prema državi i caru koja se nametala zajedno s idejom da je sudjelovanje u ritualima koje je organizirala država građanska dužnost. Hramovi su postali državne ustanove za promicanje kulture i moralnosti te su imali financijsku podršku države. U školama se podučavala nacionalna etika, kombinacija šintoističkih uvjerenja i mitologija o božanskom porijeklu cara i konfucijanističkih teorija o odanosti državi, a učilo se i o karakteru Japanaca i njihovoj superiornosti u usporedbi s ostalim azijskim narodima (Hart, 2009., str. 72).

Iako je šintoizam, barem onaj državni, pretvoren u sekularnu instituciju, pojavljuje se potreba za održavanjem narodnih vjervanja i religijskog aspekta. Pojavljuju se mnogi pokreti koji se temelje na budističkim učenjima u kombinaciji sa šintoističkim vjervanjima, ili na određenim narodnim vjervanjima. Vlada razdoblja Meiji, iako je njegovala i sponzorirala nacionalni šintoizam, proglasila je trinaest novih pokreta koji su imali dovoljno poveznica s „pravim“ šintoizmom za šintoističke sekte (Hartz, 2009., str. 73).

Car je ostao „živi *kami*“, izravni potomak božice Sunca, Amaterasu, do kraja Drugog svjetskog rata 1945. godine. Nakon rata, donošenjem novog ustava, car se javno odrekao svojeg božanskog porijekla te je proglašen „ustavnim monarhom i simbolom japanske države“, službeno su uvedene sekularna politika i vjerska sloboda, te je

zabranjeno vladino financiranje ili javno podupiranje jedne religije naspram ostalih (Hartz, 2009., str. 80).

Kao reakcija na iznenadan manjak potpore, pogotovo financijske, 1946. godine osnovan je *Jinja Honcho*, odnosno Udruženje šintoističkih hramova, koje broji preko 81 000 hramova. Car je još uvijek glavni svećenik i održava obrede u hramovima koji su u sklopu carske palače, a carska obitelj ima i blizak odnos s glavnim hramom Ise, koji je posvećen božici Amaterasu (Hartz, 2009., str. 81).

Vidljivo je dakle da je šintoizam prošao kroz nekoliko različitih oblika, od kojih su neki postojali istovremeno. Prvi je narodni šintoizam (engl. *folk shinto*) koji je ujedno i prvotni oblik religije. On se i danas manifestira unutar malih lokalnih i neovisnih hramova. Uglavnom je fokusiran na štovanje *kamija* određenog mjesta ili regije i održavanje šintoističke tradicije iz davnina. U narodni šintoizam računaju se i mali obiteljski oltari posvećeni pojedinačnim *kamijima* (Hartz, 2009., str. 14).

Nakon toga stvara se nacionalni šintoizam i nastaju šintoističke sekte koje su opisane ranije, a nakon Drugog svjetskog rata šintoizam ostaje ograničen unutar hramova, zbog čega dolazi do osnivanja spomenute organizacije *Jinja Honcho*.

4. ŠINTOIZAM I ODNOS PREMA PRIRODI

S obzirom na karakteristike šintoizma, odnosno na štovanje *kamija* koji su dio prirode i naseljavaju zemaljski svijet zajedno s ljudima, predodžba o šintoizmu kao o religiji koja je duboko u skladu s prirodom i čije su ideje duboko ukorijenjene u japanski način razmišljanja proširila se unutar i izvan Japana. U sljedećem poglavlju istražiti će se je li to zaista tako, te koja je uloga šintoizma u zaštiti okoliša.

4.1. POJAM PRIRODE U ŠINTOIZMU

„Pojam prirode povezan je sa svakim pojedinim narodom i njegovom kulturom. Blisko je povezan s povijesti naroda, njegovim socio-ekonomskim aktivnostima i religijskim i estetskim tradicijama“ (Earhart, 1970., str. 7).

U Japanu, religija je povezana s ranom vrstom poljoprivrede koja se pojavila zajedno sa sjedilačkim načinom života prije 2-3 milijuna godina. Život u malim selima, uzgajanje riže, društvena struktura koja se temelji na široj obitelji ili klanovima te religijska tradicija okrenuta štovanju predaka i plodnosti utjecali su na misao o prirodi kao o „kozmičkom poretku u kojem čovjek i *kami* blisko surađuju i da bi očuvali taj sveti poredak (kroz zabrane i rituale pročišćenja) i da bi slavili poredak kroz rituale i žrtve“ (Earhart, 1970., str. 8). Smatra se da je iz takve ideje o prirodi nastao šintoizam.

S druge strane, Rots (2015.) kaže da nije lako odrediti točnu definiciju šintoizma zbog različitih ideja o prirodi šintoizma, ali i zbog različitih ideologija koje su utjecale na istraživanja o njegovim počecima. Smatra da je šintoizam idealizacija koja se temelji na različitim ritualima i tradicijama, ali da se zbog povijesnih okolnosti, prvenstveno zbog položaja šintoizma u razdoblju Meiji, ne može izjednačiti s njima (Rots, 2015., str. 211). Zbog toga, ali i zbog utjecaja drugih religija (konfucijanizma, taoizma i budizma), pridjevi „drevno“ i „autohtoni“ koji se vežu uz tu religiju i povezane rituale i tradicije nisu u potpunosti ispravni (Rots, 2015., str.212).

U posljednjem desetljeću proširila se ideja da je šintoizam praiskonska tradicija štovanja prirode koja sadržava drevno znanje o tome kako živjeti u harmoniji s prirodom. „Vjeruju da to drevno znanje ekologije, za koje tvrde da je japanski narod zaboravio zbog pozapadnjenja i modernizacije, sadržava važne indicije o tome kako živjeti održivo i kako premostiti ekološke probleme današnjice“ (Rots, 2015., str.212). Do istog zaključka dolazi i Earhart (1970.) tvrdeći da šintoizam naglašava „esencijalnu harmoniju“ u odnosu čovjeka i svemira, tj. čovjeka i prirode. „Šintoizam sadržava uzvišeni pogled na prirodu koji bi, kad bi se implementirao, mogao poboljšati kvalitetu života u Japanu“ (Earhart, 1970., str. 11).

Earhart (1970.) također smatra da bi šintoistička ideja o svetosti prirode mogla biti poveznica i prilika za dijalog između zapada i istoka. Uspoređuje šintoističku i judeokršćansku tradiciju; šintoizam naglašava suživot ljudi i *kamija*, tj. poštovanje i štovanje prirode, dok zapadne religije prirodu stavljaju u hijerarhijski odnos s Bogom i čovjekom, s time da je u tom odnosu priroda na posljednjem mjestu; nju Bog daje čovjeku da njome upravlja. „Mnogi Amerikanci (ne samo studenti) traže vitalniji odnos s prirodom i otvoreno kritiziraju judeokršćansku tradiciju. Smatraju da je njihova vlastita tradicija podcijenila i obezvrijedila prirodu na razinu ispod čovjeka zbog čega se priroda smatra nečim čime se treba koristiti ili što treba „iskoristiti“ za dobro čovjeka i Boga“ (Earhart, 1970., str. 2). Nisu zadovoljni tom idejom te stoga više naginju

šintoizmu, ali njegove ideje prihvaćaju samo kao inspiraciju jer je japanska vjerska tradicija previše povezana s nacionalizmom da bi ju u potpunosti prihvatili.

4.2. ULOGA ŠINTOIZMA U OČUVANJU PRIRODE

S obzirom na navedenu usporedbu istočne i zapadne vjerske tradicije i njihova ophođenja prema prirodi zaključak koji se nameće je da zapadne zemlje trebaju prihvatiti japanski pogled u rješavanju ekoloških problema. Ipak, postavlja se pitanje može li se „japanski“ pogled izjednačiti sa „šintoističkim“ i ako da, na koji se šintoizam to pitanje odnosi?

Rots (2015.) kritizira ideju šintoizma kao apolitične strukture unutar japanskog društva jer je, kao što smo vidjeli u prijašnjem poglavlju, povijesno netočna, ali i tvrdnju da je šintoizam nešto što prelazi granice obične religije te sadržava „drevno znanje“ o štovanju prirode (Rots, 2015., str. 207). Iskazuje nepovjerenje prema šintoizmu kao organizaciji, ali ne negira utjecaj koji ta religija ima na rješavanje ekoloških problema, ili barem poticanje razgovora o njima, bez obzira je li to zbog istinske zabrinutosti ili radi vlastite koristi.

Jedan od prvih podataka koje Rots spominje u svojem eseju „Sacred Forests, Scared Nation: The Shinto Environmentalist Paradigm and the Rediscovery of *Chinju no Mori*“ iz 2014. godine je konferencija koja se održala u lipnju 2014. godine u hramu Ise pod nazivom „Tradicija za budućnost: Kultura, vjera i vrijednosti za održivi planet“ (engl. *Tradition for the Future: Culture, Faith and Values for a Sustainable Planet*). Na tom događaju sudjelovali su vjerski vođe i službenici šintoizma, budizma, konfucijanizma, rimokatoličanstva, islama i mnogih drugih, zajedno s predstavnicima Ujedinjenih naroda. Konferenciju je organizirao *Jinja Honcho* (Udruženje šintoističkih hramova) zajedno sa Savezom religija i očuvanja (eng. Alliance of Religions and Conservation), neprofitnom organizacijom koja „pomaže velikim svjetskim religijama razviti programe za zaštitu okoliša temeljene na njihovim osnovnim učenjima, vjerovanjima i običajima“ (Rots, 2015., str. 206). Konferencija je označila svojevrsan ulazak šintoizma u moderno doba i ponovno „otvaranje Japana“ svijetu, ali i korisnu reklamu za *Jinja Honcho*. (Rots. 2015., str. 206). S druge strane, šintoizmu pruža priliku da se odmakne od nacionalizma na koji budi asocijacije (Rots, 2015., str. 210).

4.2.1. CHINJU NO MORI

Osim što pruža financijsku podršku hramovima, glavni fokus organizacije *Jinja Honcho*, ali i ono čime se ona definira, jesu priroda i problemi okoliša, s time da su posljednjih nekoliko godina glavna tema *chinju no mori* (hrv. svete šume) (Rots, 2015., str. 209). Značenje tih šuma prelazi okvire ekologije i očuvanja prirode; nalaze se blizu šintoističkih hramova i predstavljaju mjesta zbližavanja lokalne zajednice i duhovnog uzdizanja (Rots, 2015., str. 209). Rots također smatra da pružaju priliku za promoviranje utopističkih ideja o japanskoj društvenoj povezanosti, životu u skladu s prirodom i tradicionalnim vrijednostima kao što su poštovanje prema predcima i državi (Rots, 2015., str. 217).

Smatra se da neke svete šume sadrže posljednje ostatke drevnih prašuma koje bi se, po definiciji, trebale sastojati od autohtonih vrsta listopadnog drveća. U stvarnosti te šume uglavnom čine biljke četinjače posađene u doba modernog Japana (Rots, 2015., str. 218). Ipak, smatraju se drevnim i svetim površinama pa možemo primijetiti da osim ekološke imaju i simboličnu vrijednost.

Ipak, naziv *mori* (森), ne mora nužno i podrazumijevati „šumu“ u pravom smislu riječi; može se odnositi i nekoliko stabala unutar kruga nekog hrama ili na cijelu planinu prekrivenu šumom. Dok god se smatraju „svetim“, te šume su zaštićene od izrabljivanja i krađe resursa, što se kroz povijest pokazalo korisnim, pogotovo u razdoblju Meiji kad je industrijalizacija uzela maha (Rots, 2015., str. 219).

Taj primjer nam pokazuje da japanski narod nije uvijek bio orijentiran prema ekologiji i animizmu koji je zastupljen u šintoističkom vjerovanju, a 20. stoljeće, kad je industrijski napredak jedna od glavnih odrednica Japana, pokazuje da to vjerovanje nije odlika „svih Japanaca“.

Prvi primjer za to je mali hram u prefekturi Yamagata čiji je glavni svećenik surađivao s nepopularnom lokalnom komunističkom strankom da bi zaustavio građevinski projekt kojim bi se uništila sveta šuma tog hrama. Uspio je i, iako u to vrijeme nije bio omiljen među kolegama, prvenstveno zbog odabira suradnika, sada je školski primjer šintoističke ideje o očuvanju prirode (Rots, 2015., str. 220).

Drugi primjer, također uspješan, šuma je u zapadnom dijelu prefektуре Tokyo. Postojali su planovi da se ta šuma uništi, također zbog građevinskog projekta, ali to je zaustavljeno suradnjom lokalnih aktivista i nekolicine stranih doseljenika koji su se udružili i obnovili obližnji hram Kotohira. Taj hram nije imao svećenika, pa je Patricia

Ormsby, jedna od aktivista, otišla na otok Shikoku gdje se nalazi glavni hram posvećen bogu Konpiri, kojemu je posvećen i hram Kotohira. Tamo je prošla obuku za štovanje tog boga i postala svećenica hrama (Rots, 2015., str. 220).

Ipak, to su iznimke. Velik broj svetih šuma uništen je bez previše otpora onda kad je u pitanju bila povećana dobit. Primjer je hram i šuma u prefekturi Yamaguchi. Svećenik se protivio uništenju šume radi izgradnje nuklearne elektrane, smatrajući da je njegova dužnost da zaštiti prirodu i ljudske živote, ali je ubrzo smijenjen. Godine 2004. hram je prodao okolnu zemlju tvrtki koja je bila zadužena za izgradnju elektrane (Rots, 2015., str. 221).

4.2.2. MJESTA MOĆI

Osim svetih šuma, moderni fenomen tzv. *power spots*, ili mjesta moći, koja sadržavaju koncentriranu Zemljinu duhovnu energiju, mogu se povezati s ekologijom (Carter, 2018., str. 147).

Pojam *power spots* (jap. *pawaa supotto*, パワー・スポット) pojavio se 1980-ih godina kao dio globalnog New Age pokreta u SAD-u i Ujedinjenom Kraljevstvu, a kasnije i u Japanu. Iako ne pripada šintoizmu i *Jinja Honcho* se ogradio od njega, mnogi svećenici pronašli su poveznicu između Zemljine energije, *kamija* i „svetosti“ hrama i prostora oko hrama, što je ujedno i prilika za ekonomski rast hramova (Carter, 2018., str. 148). Glavne premise ideje o mjestima visoke koncentracije energije su: „1. Zemlja je živući organizam; 2. Sadržava kompleksne tokove energije koji funkcioniraju po specifičnom geometrijskom uzorku; 3. Moderni znanstvenici ne razumiju te uzorke, ali drevne civilizacije i domorodci su ih razumjeli i prihvaćali“ (Carter, 2018., str. 149).

New Age pokret manje je popularan nego u prošlom stoljeću, ali se ideja o takvim mjestima uklopila u ideju o *chinju no mori*, kao i u ideju šintoizma kao drevne religije koja čuva i prakticira običaje koji pripadaju njegovom prvotnom obliku. Također, nadovezuje se i na ideju o svetim mjestima, što utječe na popularnost šintoističkih hramova i prirode koja ih okružuje.

4.2.3. MATSURI

Earhart (1970.) smatra da svaka religija mora proći kroz periodičnu reformaciju i revitalizaciju da bi opstala u vremenu neizbježne sekularizacije. U tom kontekstu spominje i japanske festivale, odnosno postavlja pitanje kako revitalizirati *matsuri* (hrv. festival) da ostane vjeran tradiciji, a opet relevantan za današnjicu (Earhart, 1970., str. 12-13).

Primjer za to je *marimo matsuri* (まりも祭り). Taj festival nije tipičan „japanski“ festival; pokrenuo ga je narod Ainu na otoku Hokkaido 1950. godine da bi se zaštitila ugrožena vrsta algi, *marimo*, koja raste na samo dva mjesta u svijetu, u jezeru Akan na otoku Hokkaido i u jezeru Mývatn na Islandu. Održava se od 8. do 10. listopada u blizini jezera Akan, a obilježava se procesijom pripadnika naroda Ainu u tradicionalnoj odjeći, molitvama Majki prirodi i tradicionalnim plesovima (Koike, n. d.).

Možemo primijetiti da je ainuska nacionalna manjina inoviranjem uspjela povezati moderne ekološke probleme s vlastitom tradicijom koja je nerijetko zanemarena jer se ne može svrstati kao tipično japanska. Također, tim se festivalom ujedno promoviraju običaji Ainua i potreba osvještavanja o ugroženim vrstama otoka Hokkaido.

5. ZAKLJUČAK

Nakon predstavljanja rezultata istraživanja relevantne literature možemo donijeti nekoliko zaključaka i odgovoriti na pitanja postavljena u uvodnom poglavlju. Prvi zaključak je da je prvobitna pretpostavka o autohtonoj japanskoj religiji čije su ideje zajedničke svim (ili, preciznije, velikom broju) Japancima i koje utječu na njihovo ophođenje prema prirodi djelomično točna. Zbog utjecaja povijesnih okolnosti, nacionalizma i drugih religija (konfucijanizma, taoizma i budizma) ne možemo govoriti o izvornosti; šintoizam prolazi kroz isti proces modernizacije kao i druge velike religije. S druge strane, šintoističke ideje se promoviraju, ali one nisu zajedničke svim Japancima i nisu nešto što je u potpunosti dio japanskog identiteta, kao što smo mogli vidjeti u primjerima uništavanja šumskih površina radi građevinskih projekata, ali i uništavanja koje je došlo s modernizacijom u razdoblju Meiji.

Ipak, kad analiziramo šintoizam u današnje vrijeme i kako se on promovira, pogotovo kao dio „japanske“ kulture i mentaliteta, potrebno je biti kritičan i razmotriti fenomen *nihonjinrona* i kako on utječe na percepciju Japana i japanske kulture. Ipak, unatoč idealizaciji i uključenosti religije u politiku, šintoizam predstavlja važan faktor u rješavanju problema zaštite prirodnih bogatstva Japana, ali isto tako i svjetskih prirodnih resursa. Fundamentalne ideje štovanja prirode i aktivnosti svećenika i prosvjednika mogle bi poslužiti kao inspiracija drugim zemljama, čak i ako to znači ograđivanje od nacionalizma koji je označio šintoizam u 19. i 20. stoljeću.

6. LITERATURA

1. Bernier, B., 2006., *National Communion: Watsuji Tetsuro's Conception of Ethics, Power, and the Japanese Imperial State*, *Philosophy East and West*, Jan., 2006, Vol. 56, Br. 1 (Siječanj, 2006), str. 84-105, University of Hawaii Press (<http://www.jstor.com/stable/4488002>)
2. Carter, C., 2018., *Power Spots and the Charged Landscape of Shinto*, *Japanese Journal of Religious Studies*, Vol. 45, Br. 1 (<https://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/4663>)
3. Earhart, H. B., 1970., *The Ideal of Nature in Japanese Religion and Its Possible Significance for Environmental Concerns*, *Japanese Journal of Religious Studies*, Vol. 2, Br. 1 (<https://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/3227>)
4. Evans, M., 2014., *Shinto: An Experience of Being at Home in the World With Nature and With Others*, diplomski rad, Western Kentucky University (<https://pdfs.semanticscholar.org/0d8c/d1540bb80033b0a7208aa76da8452c700b6d.pdf>)
5. Hartz, P. R., 2009., *World Religions: Shinto, third edition*, Chelsea House Publisher
6. Koike, T., n.d., *Marimo Matsuri*, Oh! Matsuri: Japanese Traditional Festival Calendar [pristupljeno: 21.6.2020., 19:02] (<https://ohmatsuri.com/en/articles/hokkaido-marimo-matsuri>)
7. Nara, H., 2018., *An adoring gaze: the idea of Greece in modern Japan*, Renger A. B., Fan, X. (ur.), 2018., *Receptions of Greek and Roman antiquity in East Asia* (https://books.google.se/books?id=J9J7DwAAQBAJ&pg=PA175&lpg=PA175&dq=an+adoring+gaze:+the+idea+of+greece+in+modern&source=bl&ots=0f_qYOkHTn&sig=ACfU3U3ME9OZNQGHstSleqA18oHEhmJmwv&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwj_dyDgsXrAhVmw4sKHYM5B6AQ6AEwDnoECAkQAQ#v=onepage&q=an%20adoring%20gaze%3A%20the%20idea%20of%20greece%20in%20modern&f=false)

8. Tai, E., 2003., *Rethinking Culture, National Culture and Japanese Culture*, Japanese Language and Literature, Vol. 37, Br. 1, Special Issue: Sociocultural Issues in Teaching Japanese: Critical Approaches (travanj 2003.) (<http://www.jstor.com/stable/3594873>)
9. Teeuwen, M., Scheid, B., 2002., *Tracing Shinto in the History of Kami Worship, editor's introduction*, Japanese Journal of Religious Studies, Vol. 29, Br. 1 (<https://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/2780>)
10. Rots, A. P., 2015., *Sacred Forests, Sacred Nation: The Shinto Environmentalist Paradigm and the Rediscovery of „Chinju no mori“*, Japanese Journal of Religious Studies, Vol. 42, Br. 2 (<https://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/4455>)
11. Rots, A. P., 2019., *The Elusive Article: Overcoming Methodological Nationalism in Japanese Studies*, University of Oslo

ABSTRACT

Shinto is an indigenous Japanese religion that has a tradition based on the belief in *kami*, divinities that inhabit the Earth along with humans. The main idea of Shinto is respect for nature, something that is presented as being in common to all Japanese people. In this paper, the themes being researched are the phenomenon of *nihonjinron*, the relationship between Shinto beliefs and the treatment of nature and the way Shinto is relevant in the 21st century through participation in solving the environmental problems.

The questions I aim to answer with this paper and by analyzing the relevant literature are 'is it correct to speak of a unique native Japanese religion and Japanese mentality, is it correct to consider the notion of *nihonjinron*, can we speak of Shinto without considering the problems of modern society and politics, and what is the influence of the said religion on environmental protection and on solving the environmental problems Japan faces and how can other countries and societies implement these solutions, regardless of religion.'

Through analysis of relevant literature, the conclusion is that Shinto indeed is a Japanese religion, but also that historical context and changes, as well as the influence of Taoism, Buddhism and Confucianism, should not be ignored. Still, Shinto is going through the process of modernization and is becoming relevant in the 21st century by focusing on environmental protection. Also, the critical approach and awareness of the adjective "Japanese" are crucial to avoiding generalization and idealization.

Key words: Shinto, religions, japanese religion, environment, nature

